

Geestelijk leiderschap - hart van het pastoraat

De pastor als zielzorger

VPW Nederland

Beroepsvereniging van r.-k. pastores

Inhoud

- 3 Voorwoord
Nico Bulter
- ## De praktijk
- 4 Geestelijk leiderschap en diaconie
Hans Oldenhof
- 6 Het geheim in de alledaagse werkelijkheid
Annemieke Beekers
- 8 Geestelijk leiderschap van een geloofsgemeenschap
Pierre Valkering
- 11 Geestelijk leiderschap en secularisatie
Esther Diederer
- 13 Geestelijk leiderschap? Dat zeg ik!
Henk Meeuws

- ## De reflectie
- 16 Vijf vensters op geestelijk leiderschap
Jozef Wissink

- ## Formats collegiaal overleg
- 21 Lectio Divina als basis voor collegiaal beraad
Sanny Bruijns
- 24 Niet over, maar vanuit de ziel
Loes Marijnissen

VPWinfo.nl | februari 2013

De pastor als zielzorger is een extra nummer van VPWinfo.nl en wordt uitgegeven in het kader van het project **Geestelijk Leiderschap**.

 VPW Nederland
Beroepsvereniging van r.-k. pastores

Colofon

De pastor als zielzorger is een uitgave van VPW Nederland | Beroepsvereniging van r.-k. pastores

Palestrinastraat 1b, 3533 EH Utrecht | T 030 293 33 15 | E info@vpwinfo.nl | W www.vpwinfo.nl

Projectgroep Manon van den Broek, Nico Bulter, Jan Franken, Jos Oostrik.

Wetenschappelijke Adviesraad Nico Bulter, Jan Franken, René Hornikx, Annemiek de Jong-van Campen, Jos van Genugten, Huib Klamer, Tjeu van Knippenberg, Jozef Wissink.

Redactie Manon van den Broek, Nico Bulter, Jan Franken, Jos Oostrik.

Eindredactie Nico Bulter.

Grafisch ontwerp en illustraties Jeroen van Lente, Rosmalen | www.jeroenvanlente.nl

Druk Drukkerij BiblovanGerwen, Den Bosch.

Foto Pierre Valkering: Geert van Tol. De andere foto's van de auteurs zijn door hen zelf aangeleverd.

ISSN 1574-9916

Voorwoord

Geestelijk leiderschap: het thema van een meerjarig (2010-2012) project binnen de Vereniging van Pastoraal Werken (VPW) Nederland, de beroeps- en belangenvereniging van r.-k. pastores. Inleidingen en studiebijeenkomsten legden vooral in de eerste periode een inhoudelijk fundament. De brochure *Mijn ziel ademt* (januari 2012) reikt een werkdefinitie en een begrippenkader aan; zeven pastores vertellen over wat hen dierbaar is geworden, hoe zij de werkelijkheid, de schrift en de religieuze traditie ervaren als vindplaats van spiritualiteit; drie pastores laten zien dat zij anderen weten te inspireren in verbinding met de eigen inspiratie. Vijfzestig pastorale beroepskrachten verzamelen zich in 2011 en 2012 in negen kringen, als een werkplaats van inoefening en studie inzake geestelijk leiderschap gedurende zes of zeven dagdelen. En nu is er deze brochure, als laatste vrucht. Ligt in *Mijn ziel ademt* (48 blz.) het accent op de ziel van de pastor, in deze brochure *De pastor als zielzorger* (24 blz.) kijken we vooral naar het bezielend pastoraal handelen, de zorg voor de ziel, de cura animarum, de zielzorg.

Ziel is het sleutelwoord. De ziel als de plaats waar mijn ik woont, waar ik ik ben. Waar ik hoogte, diepte en ruimte ervaar. Waar ik verbinding ontvang met oorsprong en bestemming, de rode draad van mijn leven. De ziel als het venster op de eeuwigheid, de plek waar het menselijke en goddelijke in elkaar weven: *Mijn ziel ademt*.

Bezielen is het verwante sleutelwoord. Waar ik aangeraakt word, worden anderen ook aangeraakt. Waar de bron wordt geopend, is er water voor ieder in de kring, in overvloed. Dat hebben deelnemers aan de kringen ervaren: als we in de taal van het verlangen gaan staan, is er Geest in overvloed. Ben ik op de plaats waar ik helemaal vrij ben, en in vrijheid mijn roeping, pastoraat en ambt, geestelijk leiderschap kan beamen en aanvaarden. Ook en

wellicht opnieuw in de context van de restauratieve kerk en de seculiere samenleving. Passie, overtuiging, inzicht, vrijmoedigheid in spreken en handelen kunnen er groeien. Wie geïnspireerd is kan anderen inspireren. Wie bidt kan anderen voorgaan in gebed. Wie bezielde is kan anderen bezielen: *De pastor als zielzorger*.

In deze brochure vertellen pastores hoe zij vorm geven aan geestelijk leiderschap, anderen inspireren, ook elkaar als collega's bezielen. Geestelijk leiderschap op vier terreinen: de diaconie, de categoriale zielzorg van verstandelijk gehandicapten, de leiding van twee parochies, en pastoraat onder studenten. De verhalen zijn door de auteurs ingebracht in de kringen en daar bereflecteerd. Het vijfde verhaal is een bijdrage van Henk Meeuws, die als begeleider optrad van twee kringen. Hij beschrijft zijn ervaringen, en neemt de lezer mee in de ontwikkelingsgang en groei van de deelnemers. De binnenkant van het gesprek in de kringen opent zich. Jozef Wissink verzamelt in een reflectieartikel de oogst: we zijn op weg naar een theologie en methodiek van geestelijk leiderschap.

Nog een opbrengst van het project: de meerwaarde van collegiaal beraad en gezamenlijke casusbespreking. Tijdens het project hebben begeleiders verschillende wegen en 'methoden' laten zien hoe een kringbijeenkomst vorm te geven. Twee 'methoden', twee formats voor collegiaal overleg worden ons aangereikt door Sanny Bruijns en Loes Marijnissen, die ieder een kring begeleid hebben. Als mogelijke wegen hoe zelf in eigen regio collegiaal beraad structureel vorm te geven. Collegiaal beraad als herberg voor de ziel.

Nico Bulter, projectleider

Geestelijk leiderschap en diaconie

Het is onze taak het neoliberale denken aandachtig te bestuderen en vervolgens religieus te duiden. Diaconaal pastor Hans Oldenhof betoogt voor een groep ondernemers dat de neoliberale visie in strijd is met de katholieke sociale leer: ‘Dit is de ware God niet’.

Op een uitgestrekte grasvlakte is een grote groep mensen bijeen. Ze staren naar de lucht. Vanuit de verte komt een helikopter aanvliegen. Hij komt dichtbij en de mensen maken een open plek waar hij kan landen. Ook rolt men een rode loper uit naar een spreekgestoelte met microfoons. Als de helikopter geland is gaat de deur open en komt een man in driedelig pak met een Samsonite-koffer naar buiten. Hij wordt uitbundig toegejuicht en loopt over de rode loper naar de verhoging. Het gejuich wordt nog luider als hij begint te spreken. Ik bevind me aan de rand

van de enthousiaste menigte. Ik ben hevig verontrust, tik de mensen om me heen aan en roep hen op in beweging te komen. Ik waarschuw hen met de woorden: “Dit is de ware God niet”. Dan word ik wakker. Het was dus een droom, een paar jaar geleden. Geen geestelijk leiderschap zonder bezieling, zonder sturing vanuit de ziel, sturing door de Allerhoogste. Dromen en visioenen spelen daarin een rol. Dat was al zo bij aartsvaders en profeten. Waarom zou dat bij ons anders zijn?

Forum van ondernemers

Onze kerk wordt steeds marginaler, net als de ik-figuur in de droom. Dat is geen reden om er maar het

zwijgen toe te doen. Min of meer toevallig ontstond de mogelijkheid om een aantal ondernemers aan het denken te zetten over ethiek en economie. De kerk van IJsselstein was 125 jaar oud en 40 jaar basiliek. Er waren allerlei activiteiten. Zullen we ook iets richting ondernemers doen? Er werd een werkgroep geformeerd met twee bestuurders, een theoloog/ethicus van een Hogeschool en ik. De koepel van de drie ondernemersverenigingen werd benaderd en bood zomaar aan om hun jaarlijkse ontmoeting inhoudelijk te verzorgen. De kosten van de posters en de catering waren voor hen. We vonden drie mensen bereid een verhaal te houden: een grote ondernemer over waardengestuurd beleid van vader op zoon, een wethouder economische zaken (VVD) over overheid, economie en ethiek en de burgemeester, van huis uit bedrijfseconoom. Bisschop Gerard de Korte bleek verhinderd. Waarom niet zelf spreken vanuit het katholieke sociale denken? Niet te bescheiden zijn; durven staan voor je zaak. Als je je geroepen voelt. Dat was het geval.

Neoliberale ideologie

In het voorjaar, toen ik een avond over de voedselbank wilde organiseren, benaderde ik Hans Achterhuis. Zijn boek *De utopie van de vrije markt* had me geïntrigeerd. Plaatselijke politici hoorde ik zeggen: “Een voedselbank maakt mensen maar afhankelijk”. Aan het gepamper moest paal en perk worden gesteld. Ik dacht meteen: dit is een voorbeeld van de neoliberale ideologie! Afhankelijkheid wordt daarin als iets slechts voorgesteld. In de visie van Ayn Rand, de peetmoeder van het neoliberalisme (wier boeken in de VS volgens Achterhuis bijna even veel worden gelezen als de bijbel) zijn de werken van barmhartigheid doodzonde. Zit je in de problemen? Neem een voorbeeld aan grote ondernemers. Zij hebben zich op eigen kracht omhooggewerkt. Zij zijn de redders van de wereld! Achterhuis vond de setting (debat over voedselbank en politiek) interessant.

Maar hij was te druk met de maand van de filosofie. Uiteindelijk werd het een drukbezochte avond die het begin inluide van de ondergang van de slecht geleide voedselbank. We zijn nu druk bezig met een doorstart. Idealisme is niet genoeg voor goed management!

Moderne vorm van afgoderij

Wat me beviel in het boek van Achterhuis was zijn filosofische distantie: hij geeft niet direct een waardeoordeel over het denken van Ayn Rand maar brengt het in kaart. Juist dat houdt veel lezers een spiegel voor. En nogal eens schrikken ze wakker! Achterhuis is echter ook theoloog. Hoe zou hij geschreven hebben als hij die rol had aangenomen? En welke rol is er voor mij als diaconaal pastor in de Basiliek? Het kostte me geen moeite om een pakkend verhaal te maken, waarin ik duidelijk maakte hoe het neoliberalisme en het katholieke sociale denken lijnrecht tegenover elkaar staan. En dat het eerste veel invloedrijker is dan we vaak denken. Omdat het zo verleidelijk is vanuit het individu te redeneren en ethiek als iets ouderwets af te doen. Weg met de grote, knechtende verhalen! Gelukkig distantiëerde de VVD-wethouder, die voor mij sprak, zich van het neoliberalisme. Rutte doet dat niet. Wakker worden dus. Ik stelde het neoliberalisme voor als een moderne vorm van afgoderij. Ik haalde de zwarte Amerikaanse kardinaal Turkson aan, die als voorzitter van Justitia et Pax vanuit het Vaticaan aandringt op een veel grotere controle op de ontspoorde financiële wereld. Want de publieke moraal is ver te zoeken bij veel bankiers.

Religieus duiden

Ook Turkson neemt eerst een afstandelijke houding aan: eerst goed zien en analyseren. Maar hij komt ook tot een moreel oordeel en brengt zijn visie breed onder de aandacht. Wat hij echter niet doet, is: de situatie religieus duiden. Toch lijkt me dat laatste gewenst, ja in de huidige situatie noodzakelijk. Het neoliberalisme is niet zomaar ‘een andere mening’. Het gaat om een vorm van afgodendom, met het rijke, assertieve, niets ontziende en ondernemende individu op het voetstuk. Wie niet economisch produc-

tief is wordt van daaruit als kostenpost gezien en dreigt zichzelf ook zo te gaan zien. Ook op dit punt is het mensbeeld van de kerk en van Rand diametraal tegenovergesteld. Wij moeten ons verhaal blijven vertellen, vanuit nauwe verbondenheid met de slachtoffers van de idolatrie.

Lief hebben en
blijven vertrouwen.

Christus

In de serie intervisiegesprekken van de VPW over geestelijk leiderschap bracht ik mijn toespraak voor de 65 ondernemers in. Er werden zinvolle kanttekeningen gemaakt. Er was ook waardering. Ik luister graag naar reacties, ook als ze kritisch zijn. Dat heeft met mijn franciscaanse spiritualiteit te maken. Als ‘boeteling’ mediteer ik geregeld voor een Christusicoon. De Heer kijkt me aan, als een vriend, acceptierend, uitdagend. Hij kijkt dwars door alle poses heen, ook door die van ‘zo nodig goed willen doen’. Daarin lijkt hij sterk op allerlei slachtoffers van maatschappelijke uitsluiting, die ik in mijn werk tegenkom. Mensen met een psychiatrische achtergrond, chronisch zieken, Roma en deelnemers aan de Voedselbank voelen haarzuiver aan of mensen echt op hen betrokken zijn of niet. Eerst had ik niets met ‘in de armen Christus ontmoeten’. Maar nu heb ik de sleutel gevonden. Het is de Heer, de ware God, die mij helpt dichtbij mezelf en dichtbij de ander te blijven. En lief te hebben. En te blijven vertrouwen, hoe marginaal mijn inbreng soms ook lijkt. De voorzienigheid van Adam Smith (de Onzichtbare Hand die alle egoïsme uiteindelijk toch ten goede laat komen van het algemeen welzijn) is afgoderij en zelfbedrog. Geef mij maar de soms onbegrijpelijke maar uiteindelijk betrouwbare leiding van Gods voorzienigheid.

Hans Oldenhof (58)

Pastoraal werker in de parochie H. Drie-eenheid (IJsselstein – Nieuwegein) met het profiel diaconie.

Het geheim in de alledaagse werkelijkheid

Gevoelig worden voor bijzondere kwaliteit van ons zogenshijnlijk gewone leven. Daar gaat het om in het werk van Annemieke Beekers als geestelijk verzorger onder mensen met een verstandelijke beperking en hun verwanten. Zij vertelt over haar werk en het project “Mijn kijk op het leven”, dat zij als casus in de kring inbracht.

Geschenk

Sinds 2001 ben ik werkzaam als geestelijk verzorger bij Dichterbij. Een zorgorganisatie- in het stroomgebied van de Maas- voor mensen met een verstandelijke beperking en hun verwanten. Ik heb het er naar mijn zin. Mijn werk is divers en ik kan veelal zelf bepalen waar ik in investeer en wat ik wil ontwikkelen. In deze tijd ervaar ik deze vrijheid als

een groot goed. Ik zoek naar wegen en verbindingen om de inhoud van mijn werk tot uitdrukking te brengen in de zorg voor deze kwetsbare mensen en hun omgeving.

De inhoud van het werk ziet er steeds weer anders uit. In Schijndel of Overasselt heb ik een andere aanpak dan die ik voor Nijmegen heb ontwikkeld. Ik probeer steeds, vanuit de behoefte van de bewoners, een vorm te vinden die hen kan verbinden met het Grotere Verhaal. Het verhaal waarin we ‘samen onderweg’ zijn en ons verbonden mogen voelen met God die er voor ons wil zijn. Mijn ervaring in mijn werk, met mensen met een verstandelijke beperking, is dat zij

zich veelal volkomen durven en kunnen overgeven aan dit enorme geschenk voor ons mensen.

Meestal ervaar ik de betekenis van de mensen met wie ik werk, het persoonlijk geraakt zijn door hen, én mijn gelovig mens zijn als iets wat ik niet zo goed kan uitleggen. Ze behoren wel tot de meest kostbare ‘bezittingen’ van mijn leven, al ik heb er maar weinig woorden voor. Ik ben er ook kwetsbaar in. Kan/durf ik dat te laten zien aan anderen?

Casus

Het inbrengen van een casus in de kring nodigde mij uit iets van deze ervaren kostbaarheden te laten zien aan mijn collega’s. Ik koos ervoor om een DVD in te brengen over Ayse. Een jonge vrouw met een verstandelijke beperking, haar leven thuis bij haar ouders en haar ‘werk’ bij de dagbesteding van Dichterbij. We hebben met elkaar genoten van het verhaal van Ayse. Omdat we samen een beeld konden vormen van de mensen met wie ik werk, kon ik beter vertellen over de wijze waarop ik probeer invulling hieraan te geven.

Verbinding

Voor de bewoners, die vroeger woonden op de oude instellingenterreinen en die nu een woning hebben gekregen in gewone woonwijken, zoek ik aansluiting bij de parochies. Inmiddels zijn er veel verbindingen gelegd tussen de parochies en de bewoners van Dichterbij. Met regelmaat gaan ze naar de parochiekerk en zijn er vrijwilligers die, voordat zij naar de kerk gaan, even een ommetje maken via een van de huizen van Dichterbij en daar mensen ophalen om naar de kerk te gaan. Na de viering samen een kopje koffie delen en vervolgens de bewoner weer thuis brengen. Een grote aanwinst in veel levens van bewoners. Ze worden gezien en gekend. Ze horen erbij.

Mijn kijk op het leven

In het Rijk van Nijmegen heeft Dichterbij veel ambulante cliënten. Zij krijgen, afhankelijk van de zorgvraag, enkele uren per week begeleiding en soms dagelijks. Zij wonen op zichzelf. Zij zijn niet kerkelijk maar hebben wel vragen over het leven. Aan de hand van het boek Existentiële zielzorg van Tjeu van Knippenberg heb ik voor hen een traject ontwikkeld. Dit project heet “Mijn kijk op het leven”, een werkt traject waar het eigen levensverhaal van mensen (met een verstandelijke beperking) tot onderwerp van gesprek wordt gemaakt. Tjeu van Knippenberg heeft hiervoor concrete en verdiepende vragen gemaakt, die we in de gesprekken met de mensen kunnen gebruiken. Met deze methode werk ik zelf ook in de ondersteuning van onze cliënten. Zo was er een mevrouw met een verstandelijke beperking die mij vertelde dat zij echt geen vrienden had. Nee, naast haar eigen familie kwam er nooit iemand bij haar thuis op bezoek. Eén van de volgende vragen is dan of zij wel eens iemand troost. Hierop kwamen de verhalen los. Zij bleek de steun en toeverlaat te zijn van haar collega’s op de sociale werkplaats. Als er wat was wisten ze haar echt wel te vinden. Ze kon er hartelijk over vertellen. Altijd wanneer ik bij haar wegga raakt haar dankbaarheid mij steeds weer. Ze voelt zich dan zo trots en rijk met zichzelf! Het helpt mensen om een vollediger beeld van zichzelf te krijgen.

Samen met vrijwilligers

Werkend met deze methode zijn we op een respectvolle wijze met een liefdevolle blik aanwezig bij de kijk van die ander op diens eigen leven. Inmiddels werken nu een zestal vrijwilligers met deze methode. Zij bezoeken de cliënten met regelmaat en beleven hier zelf ook veel aan. Elk contact ziet er weer anders uit. Om de vrijwilligers zorgvuldig te ondersteunen organiseren we vier maal per jaar een avond om samen een ervaringsverhaal te delen en ons te verdiepen in de vragen. Er is inmiddels een groot aantal vrijwilligers bij ons aangesloten van niet westerse afkomst. Dit verrijkt de bijeenkomsten. Bij deze bijeenkomsten is Tjeu van Knippenberg aanwezig, hij helpt ons gevoelig te worden voor de gewone en de zo bijzondere kwaliteiten van

ons mens zijn. We worden in onze kijkrichting geleid naar het geheim in de alledaagse werkelijkheid.

De eigen ziel

Ik vind dat ik mooi werk doe in Gods akker vol verrassingen. Maar ik voel mij vaak ook een theoloog van ‘Lik-mestje’. In mijn werk word ik niet uitgedaagd om een preek te maken. We werken in de weekendliturgie met verhalen en dia’s uit de Kijkbijbel. Liefst voor de mensen steeds weer zo herkenbaar mogelijk. Ik voel ergens een tekort. Waar kom ik zelf op verhaal? Waar vind ik mijn voeding? Mijn eigenheid in geloven zie ik niet terug in de wereld waar ik in werk, de zorgorganisatie. De mooie verhalen die wij als theologen voor handen hebben, worden daar niet gekend.

Op respectvolle wijze
en met liefdevolle blik
aanwezig.

Laatst zij iemand bij het kopieerapparaat tegen me: “Nou, jij bent wel van de verkeerde club, hé!” Niet eens vervelend bedoeld, gewoon als feit, ik werk graag met deze collega. Het zegt iets over onze werkrealiteit waar het geloof niet meer van deze tijd lijkt. Ik moet me daarin verhouden. Ik ervaar een niet te stillen honger die ooit gewekt is, ik heb voeding nodig. Deze vind ik in de Achelse Kluis, vanaf mijn zeventiende jaar ben ik daar te gast. Daar, in die plaats van levend geloof, heb ik mij ontwikkeld tot de mens en geestelijk verzorger die ik nu ben. Daar leerde ik over gastvrijheid, hoorde ik verhalen van zusters die daar ook te gast waren en in de Tropen werkten. Daar kom ik altijd ‘thuis’ en op verhaal. Er is tijd en ruimte voor stilte, voor ontmoeting en voor de zorg van mijn eigen ziel.

Annemieke Beekers (54)
Geestelijk verzorger bij Dichterbij – organisatie met ondersteuning van verstandelijk gehandicapten, hun ouders en verwanten.

Geestelijk leiderschap van een geloofsgemeenschap

Interview: Nico Bulter

Pierre Valkering is geestelijk leider van twee geloofsgemeenschappen. Het kerkgebouw, de gebedstijden, de vieringen zijn er om ontmoeting met God en Jezus Christus mogelijk te maken. Als pastor levert hij daaraan een bijdrage, wijst hij van zich af naar de Bron.

“Als geestelijk leider is mij een zending toevertrouwd, heb ik mandaat leiding te geven aan twee geloofsgemeenschappen. Ik ben verantwoordelijk voor een stukje van de

kerk, en dat probeer ik zo goed mogelijk te doen. Aanstaande priesters beloven bij de diakenwijding twee dingen: het celibaat en het bidden van het getijdengebed. Het eerste krijgt in de publieke discussie alle aandacht, het tweede blijft vaak onderbelicht. Celibaat en gebed zijn als de twee kanten van de medaille voor priesters wezenlijk met elkaar verbonden. Ik probeer werk te maken van het getijdengebed. Ik doe dat samen met de parochie.

’s Ochtends om 6 uur de lezingendienst, om 7.30 het morgengebed, om 12.30 uur de eucharistieviering en om 17.30 uur het avondgebed. We houden stiltes van twintig minuten, om ruimte te maken voor het mysterie. Die tijden zijn voor mij de gordijnhaakjes waaraan mijn leven hangt, waarin ik geestelijk

gevoed word. Zij vormen voor mij het hart van het leven, tegelijk ook het hart van de dag. Het gebed hangt als het ware niet in de lucht, maar is in de tijd verankerd. Drie maal per dag luiden wij de klok, als een uitnodiging tot deelname.

Kerkgebouw

’s Middags is de kerk open, teneinde een ontmoeting met God en met Jezus Christus mogelijk te maken. Ik bedenk me dan: je kunt het gebouw zijn werk laten doen. Ik hoef niet alles te doen. Het gebouw wordt als instrument ter beschikking gesteld, als een ruimte om geraakt te worden, het mysterie te ontmoeten. Ik hoef daar niet tussen te gaan zitten. Waar een viering te hoog gegrepen is, is dit laagdrempelig. Tweemaal in de week is er spreekuur, dan zit ik achter in de kerk of ook vaak ervoor. We hebben een biechtstoel omgebouwd tot een spreekkamertje. Ik hoop dan uit te stralen: ik heb alle tijd, ik zit daar maar gewoon. U zult het wel druk hebben, zeggen mensen. Natuurlijk is er genoeg te doen, maar ik probeer er op die momenten gewoon te zijn, in alle rust. En dat lukt ook. Op die manier probeer ik ook duidelijk te maken dat mensen er zelf verantwoordelijk voor zijn, voor het pastoraat: als zij dat van mij willen ontvangen, dat zij mij aanspreken.

Ad hominem

De organisatie en de secretariële klussen liggen bij de vrijwilligers en het secretariaat. Dat maakt mij vrij te doen wat ik moet doen. Ik neem deel aan het overlegcircuit enkel wanneer dat nodig is. Ik vergader met de beide parochiebesturen en af en toe over de liturgie, en dat is het. De dagstructuur helpt mij om efficiënt te werken. Geeft mij royaal ruimte om mensen te ontmoeten, om zielzorger te

zijn. Het is een geestelijk leiderschap ad hominem: gericht op deze mens, hier en nu, met deze levensgeschiedenis, in deze context. Ik heb ruimte om veel mensen te ontvangen, echtparen voor te bereiden op het huwelijk, en enkele keren per jaar de communie rond te brengen bij ouderen en zieken in de buurt. In pastoraal contact is er ruimte om te verwijzen naar passages uit Schrift en traditie, als mogelijkheid om tegen het leven aan te kijken.

Open gastvrije ruimte

Het gaat niet om mij. Het ambt wijst van mij af. Ik zeg regelmatig: je moet het huisje bij het schuurtje houden. Als je de eucharistie niet in het hart plaatst, komen er andere dingen in het midden van de geloofsgemeenschap te staan. Dan komen onderlinge relaties of ook conflicten

Geef mij royaal
ruimte om mensen
te ontmoeten, om
zielzorger te zijn.

centraal te staan, dat we het heel gezellig of soms moeilijk met elkaar hebben, incrowdtrekjes kunnen binnensluipen. Ook bij ons ligt dat risico ligt op de loer. Door het gebed houd je de ruimte in het midden als het ware open, die laat je niet dichtslippen met van alles en nog wat. Die open ruimte is tegelijk een gastvrije ruimte: ieder is welkom. Er zijn veel mensen die de kerk inlopen, voortdurend ook nieuwe mensen, afkomstig uit alle windstreken van de wereld, die zich hier in de wijk gevestigd hebben. Na afloop van de viering drinken we koffie, en dat is vaak een vreugdevol gebeuren.

Ik werk mee

Het gaat niet om mij. Ik ben er om mensen te verbinden met Jezus Christus, met God. Het is ook niet van mij, ik heb het niet uitgevonden, maar ben erin gestapt, in dat ambt in dat grote geheel dat de kerk is. Hier gaat het om de objectiviteit van het heilige. God werkt mede door mij, maar is niet van mij afhankelijk. Het is altijd ‘een meewerken met de genade’. De genade doet zijn werk, en ik lever daar een bijdrage aan. Een crisisgevoel heb ik niet. Bij ons gaat het goed, zit er leven in de brouwerij. Natuurlijk, als deel van het grote geheel ondervinden we ook de problematische kanten ervan, komen er uitschrijvingen binnen bijvoorbeeld als gevolg van het debat kerk en homoseksualiteit.

Het doet zijn werk

Intussen is het ook allemaal een beetje bluf. We handelen eigenlijk zoals in de volgende anekdote. De stad was bezet, de honger gierde door de straten. De bevolking gooide het ene vette varken dat er nog rondliep over de muur, als een boodschap aan de belegeraars: we hebben eten zat. Met als gevolg dat de belegeraars afdropen. Zo handelen we eigenlijk. We hebben grote gebouwen, hebben vier maal per dag vieringen, het spreekuur, de genademiddelen bieden we royaal aan. Tegelijk hebben we het als kerk als geheel ook moeilijk en zitten we in een krimp situatie. Maar: we zijn er, we bestaan, we symboliseren een oeververtrouwen, iets veilig, en dat doet zijn werk al, nog voordat je iets gedaan hebt.

Het doet ook mij goed

Het begint met de eigen ziel. Je biedt aan wat ook voor jezelf werkt. Het is geen voorstelling, ik doe het ook voor mezelf. Ik word er zelf blij van, het doet mij goed, ik beleef er zelf veel aan. Ik heb er zelf een ervaring bij. Diezelfde ervaring is ook mogelijk voor anderen. Ook als er een keer niemand aan de doordeweekse mis deelneemt, heb ik daar geen last van. In mijn eigen beleving ben ik niet afhankelijk van het aantal aanwezigen.

Lees verder op pagina 10

Inductief pastoraat

Het afgelopen jaar heb ik gewerkt aan de boekuitgave van dertig preken van pater van Kilsdonk *Dag jongen van licht – Toespraken bij het afscheid van homoseksuele mannen*. Van Kilsdonk was een leermeester voor mij. Ik voelde me geroepen om voor dit boek te zorgen. Immers, met name in het debat over homoseksualiteit heeft de kerk een flink geloofwaardigheidsprobleem. Met het boek hoop ik bij te kunnen dragen aan een andere kijk op en manier van omgaan met homoseksualiteit in de kerk. Wie kan zeggen dat hij de waarheid ten volle kent? Waar de kerk deductief te werk gaat en het verhaal terugbrengt naar een abstract mensbeeld, handelt van Kilsdonk inductief: hij begint waar de mensen zijn. Hij stelt: homoseksualiteit is een vondst van de Schepper, het wordt aangereikt. Seksualiteit is niet een keuze, daar worden ze op een bepaalde manier in zichzelf mee geconfronteerd. En dit is een waarheid ‘om voor te leven en te sterven’. Als je het hebt over incarnatie: Van Kilsdonk gaf voor mij gezicht aan wie God is: waar hij verscheen, ging de zon schijnen, en werd de liefde van God voelbaar. En dat is waar het om gaat”.

Jan van Kilsdonk (1917 - 2008):
hartstochtelijk zielzorger

Pater Jan van Kilsdonk sj, *Dag jongen van licht - Toespraken bij het afscheid van homoseksuele mannen*.
Met een inleiding van Pierre Valkering. Valkhof Pers - Nijmegen 2012.

Geestelijk leiderschap en secularisatie

Hoe de christelijke traditie aan de orde stellen in de volstrekt gesecculariseerde wereld van studenten? Dat begint bij gastvrijheid, persoonlijke aandacht, ontmoeting. In die bedding komen levensvragen aan het licht, begint het zoeken naar antwoorden, komt de christelijke traditie ter sprake, wordt het leven gevierd.

Sinds augustus 2003 ben ik als studentenpastor werkzaam in het Maastrichtse studentenpastoraat, bekend onder de naam Tafelstraat 13. Samen met mijn protestantse collega zet ik mij in om onder studenten – met name de 16.000 studenten van de Universiteit Maastricht – vorm en inhoud te geven aan de christelijke traditie en haar normen en waarden, en aan het vormen van een gemeenschap waarin deze tot uitdrukking kan komen.

Esther Diederer (36),
studentenpastor bij
de Oecumenische
Studentenkerk
Maastricht – Tafelstraat 13.

Thuis

Dat streven begint met het bij elkaar brengen van mensen. Ons huis is een plek waar mensen, ongeacht hun achtergrond, welkom zijn. Of men eens per maand of twee maal per week binnenloopt, ieder wordt gezien, er is aandacht voor ieder persoonlijk, mensen – pastores en andere studenten – willen hun verhaal en tijd met hem of haar delen. Op die manier proberen we een “thuis-achtige” basis te bieden. Meer dan 75% van onze bezoekers bestaat uit buitenlandse studenten. Deze zijn niet in de gelegenheid regelmatig naar huis te gaan, voelen zich soms wat verloren zo ver van huis, en vinden vaak hun draai niet bij de Nederlandse gezelligheidsverenigingen.

In een tijd waarin iedereen het druk heeft en mensen individualistisch ingesteld lijken te zijn is het niet gemakkelijk mensen bij elkaar te brengen. Maar er is behoefte aan saamhorigheid en gemeenschap, aan écht menselijk contact, zo is onze ervaring. Voor alle bovenstaande activiteiten geldt dat het heel mooi zou zijn als we meer mensen zouden kunnen aanspreken. We bereiken nu op jaarbasis ongeveer 10% van de studentenpopulatie. Met grotere aantallen zouden het persoonlijke contact en de persoonlijke betrokkenheid in het gedrag kunnen komen. Juist daarin nu ligt de kracht van Tafelstraat 13. Maar ons streven blijft, we geloven dat we iets van waarde te bieden hebben aan iedereen.

Maaltijd

Voor mensen die op zoek zijn naar een plek waar aandacht is voor elkaar, bieden we bijvoorbeeld de gelegenheid om aan te schuiven bij de wekelijkse vegetarische maaltijd, het Tafelen. Het is een maaltijd voor en door studenten met vooraf een moment van stilte of een tekst om te markeren dat er meer gebeurt dan eten alleen. Vaak is één van de pastores aanwezig; het informele contact verlaagt de drempel voor een student om een pastor te benaderen voor een individueel gesprek. Tijdens de maaltijd worden verhalen gedeeld en ervaringen uitgewisseld. Mensen krijgen de gelegenheid om uit de anonimiteit van hun studentnummer te stappen, en worden even niet beoordeeld op studieprestaties. Mensen worden mensen voor elkaar.

Levensvragen

Naast de ontmoeting om de ontmoeting brengen wij mensen samen in groepsactiviteiten, gericht op levensbeschouwelijke thema's en reflectie. Daarbij komen naast de christelijke traditie ook andere levensbeschouwingen aan bod. Een groot deel van de mensen, dat deelneemt aan onze activiteiten, is niet opgegroeid in een religieuze traditie,

maar wel geïnteresseerd in levensvragen. Wij willen uitdrukkelijk niet alleen focussen op studenten die bekend zijn met het christendom; onze traditie kan immers aan iedereen bij de zoektocht naar antwoorden op levensvragen waardevolle handreikingen doen. Een voorbeeld hiervan is ons aanbod Film & Filosofie. We bekijken gezamenlijk een film en discussiëren naar aanleiding daarvan over de thema's die erin aan bod komen. Recente thema's zijn (levens-)idealen versus realiteit, vrijheid en macht, maakbaarheid van het lichaam.

echt in geïnteresseerd te zijn, maar beschikken vaak niet over de taal om te spreken over wat hen ten diepste drijft. Daar behulpzaam bij zijn en woorden voor aanreiken ervaar ik als een belangrijke taak.

Viering

Een andere manier om mensen samen te brengen is onze maandelijkse studentenviering, een vorm van verbinding met de traditie. Er is ruimte voor gebed, zang, stilte, een lezing uit de bijbel met aansluitend een overweging én een actieve verbinding vanuit de traditie naar het eigen leven van mensen. Heel bewust kiezen we ervoor om mensen na de lezing en overweging de gelegenheid te geven eigen gedachten, vragen aan elkaar en bevindingen rond het thema te delen. We doen dat door middel van het voorleggen van een vraag of een opdracht. Dit interactieve gedeelte sluit aan bij de manier waarop jongeren gewend zijn te communiceren: in gesprek met elkaar. Mensen hebben elkaar wat te zeggen, willen wat opsteken van een ander. Tegelijkertijd brengt deze vorm de relatie tussen het eigen leven en de christelijke traditie nog duidelijker voor het voetlicht; de deelnemers aan de viering krijgen het thema niet alleen door één van de pastores toegelicht, maar worden uitgenodigd er ook zelf actief mee aan de slag te gaan in gesprek met anderen en 'eigenaar' te worden. Mensen samenbrengen rond het evangelie: voor een deel van onze studenten is deze goede boodschap onbekend. Door haar te leven en kenbaar te maken in de ontmoetingsmomenten en de levensbeschouwelijke thema's worden zij nieuwsgierig. Dat is een begin. Een goed begin, want onze traditie is een waardevolle bron voor onder meer vertrouwen, hoop, zorg, respect en gedeelde verantwoordelijkheden. Noodzakelijke ingrediënten voor de toekomst. We hebben onze jonge mensen én de samenleving iets te bieden.

www.t13.nl en op facebook: Tafelstraat 13

... er is behoefte aan écht menselijk contact...

Een andere activiteit binnen levensbeschouwelijke thema's en reflectie is ons vastenproject. Vorig jaar riepen we studenten op om iets achterwege te laten (vergelijkbaar met het niet eten van vlees) of juist in die weken tijd te nemen voor iets, waar zij anders geen ruimte voor maken. Een vorm van bewustwording. Dat laatste resulteerde onder andere in het streven een familieverband te herstellen. Wekelijks aten we samen een sobere maaltijd en bespraken we wat deze vastenactie met ons deed en hoe andere mensen erop reageerden. Op het einde stelden we de vraag wat er nodig is om acties als deze mee het dagelijkse leven in te nemen.

Aanvullend in het stuk levensbeschouwelijke thema's en reflectie is onze facebook-pagina. Deze wordt ingezet onder meer om mensen te prikkelen met uitspraken en vragen. Iedereen die onze pagina als "leuk" heeft aangevinkt, krijgt met regelmaat een foto of een tekst binnen. Deze kan tot nadenken stemmen of de waan van de dag doorbreken.

Mensen samenbrengen rond levensbeschouwelijke thema's ervaar ik als een uitdaging. De studenten blijken er

?????????????????schap. Wat!?!?

Geestelijk leiderschap? Dat zeg ik!

Henk Meeuws beschrijft in deze bijdrage zijn ervaringen als begeleider van twee kringen rond geestelijk leiderschap. Hoe pastores in een gedurfde bezinning op de weerbarstige praktijk zichzelf gaan beamen als 'geroepen' en als geestelijk leider.

Vijftien mensen meldden zich aan voor de kringgesprekken 'geestelijk leiderschap' waarvan ik de begeleider zou zijn. Een bont gemengd gezelschap: vrouw, man, pastoraal werk(st)er, diaken, priester, parochie- en ziekenhuispastor – het zat allemaal in de kring. Ieder met eigen achtergrond, ervaring, verlangen, vragen. Ik zat met de vraag hoe je dat doet: kringgesprekken in het 'project geestelijk leiderschap' begeleiden? Het ging niet om een cursus maar om wederzijdse vorming; zoiets als intervisie maar toch weer anders; een soort 'werkplaats' van collegiaal beraad en inoefening van zorg voor de eigen ziel en voor die van anderen. Hoe begeleid je zoiets? Moet je dan zelf geestelijk leider zijn? Wat verwachtten de kringleden eigenlijk? Vragen te over, ook bij de deelnemers.

Hoe vaart je ziel?

Daar begonnen we dus maar mee, na de bezinnende opening door een van de kringleden: met een vraag als goed begin. Telkens weer vroegen we elkaar: hoe vergaat het je, hoe vaart je ziel? Het verging onze ziel bijvoorbeeld zó (uit mijn aantekeningen): "Een beslissende, ingrijpende en aangrijpende stap op mijn levensweg genomen, zoiets als leren duiken in onbekende diepte; hoop op en tegelijk onzekerheid over toekomstig werk; zorg om mijn broer wie een forse hersenoperatie wacht, een zoon wiens dyslexie begint op te breken op school; een gemengde tijd achter de rug: genieten van kleinkind en tegelijk volop werk, en

samenwerking met priester-collega's die niet lukt; scherpe maar zinvolle discussie in het regiobestuur, privé is er rust ondanks herinnering aan verloren kind; de genade van een fantastisch gesprek in een ijsskoude synagoge; een nooit zo intens gehoorde stilte in een uitvaart; vreugde om het verleiden van groepen mensen op de weg naar nieuwe inspiratie en daadkracht; gelijkmoedigheid en vertrouwen bij alle spanning en onrust behouden; er komen meer vragen én helderheid over waar je staat, waar we voor staan, waar we in voorgaan; erg in de spanning tussen horizontaal en verticaal, uitgedaagd door Meester Eckhart: door vertrouwen te geven ga je het ontvangen, als je je opent kan er meer binnenkomen... een soort duikcursus inderdaad".

Geestelijk leider? Ik?

Bewogen we ons zo op de weg van geestelijk leiderschap? Aanvankelijk overheersten ten aanzien daarvan vraagtekens, alleen de lettergreep 'schap' bleef onbesproken. De woorden 'geestelijk' en 'leider' waren blijkbaar beladen, 'schap' leek leeg.

Henk Meeuws (1942) was werkzaam als docent aan de Theologische Faculteit Tilburg en als onderzoeker op het terrein van (levensbeschouwelijk) vrijwilligerswerk. In 2011 promoveerde hij op het proefschrift Diaconie. Van grondslagenonderzoek tot een pleidooi voor een diaconale mystagogie. Hij vult enkele van zijn dagen plezierig met onder meer inleidingen, begeleidingen, teksten schrijven...

Geestelijk leiderschap – hoezo? Leiderschap van de geestelijken zul je bedoelen! Wees beducht voor geestelijk leiderschap, want dat gaat met macht en angst gepaard! En overigens: wie ben ik dat ik mij zou aanmatigen de Grote Woorden van de Geest te kunnen spreken?!? “Dat merk je rond Pasen ook zelf: vooraf moet je je al bezinnen op wat je gaat zeggen ‘Moet / kan ik die grote woorden wel spreken?’”. Hoezo zou ik meer of het beter weten dan andere mensen? Volgens de omschrijving van Van Knippenberg zou ik als geestelijk leider mensen bij elkaar moeten bren-

Wat geloof je eigenlijk ten diepste?

gen om samen zicht te krijgen op hun bestemming. Hoezo ‘hun bestemming’? We kunnen hoogstens spreken van ieders eigen bestemming, maar een bestemming voor allen??? “Vaak rijst in het ziekenhuis de vraag naar de bestemming, ook in de zin van een ‘hemel’: ‘Hoe zit dat nou?’ De pastor weet het directe antwoord niet, maar koerst erop, dat het rijk Gods in ieder geval waarneembaar / zichtbaar wordt hier op aarde in troost, hulp, liefde die mensen elkaar geven. ‘Zo hoop, geloof ik dat wij God zien’. Is er ook een voltooiing in God, alles in allen?.....”. “Hoe vergezel je mensen in hun verlatenheid? Ik moet zelf eerst leerling worden van wat zij vertellen opdat ik leraar kan zijn. Maar als iemand vraagt ‘Waar is God? Hoe kan ik nu nog bidden?’ dan heb ik eigenlijk geen oplossing, dan ben ik sprakeloos...”. Tja...

De verlegenheid voorbij

In dit verzet tegen en deze verlegenheid rondom geestelijk leiderschap, door mij eerst wat beschroomd maar steeds uitdrukkelijker ter discussie gesteld, zochten en vonden we

onze weg door – met behulp van berichten uit eigen ervaring, verhalen en teksten van derden, schriftlezing en gebed – elkaar te blijven bevragen, op de huid te zitten, onze zieleroerselen te verkennen: je doet toch niet voor niets aan deze kring mee, je zet je toch niet voor niets als pastor in voor je mensen, ze mogen je terecht als geestelijk leider benaderen... Dus kom op: wat geloof je eigenlijk ten diepste, waarop hoop je met hart en ziel, hoe poog je oprecht lief te hebben? Wat inspireert je, waar vind je je geestelijke leeftocht, wat / wie houdt je overeind, waarop koers je, waar sta je voor, wat / wie is je heilig, hoe bid je, wat zou je willen dat anderen ten slotte van je zouden zeggen?

Onontkoombare toewijding

Gaandeweg groeiden we in dieper inzicht en sterkere identiteit, we maakten ‘geestelijk leiderschap’ ons meer eigen. Ons spreken over ‘bestemming’ veranderde: als wij het daarover hebben is dat in het perspectief van ‘Rijk Gods’. Dat is inderdaad een groot woord en nog groter is de aarzeling om te zeggen: “Ja hoor, daar draag ik aan bij!”. Maar toch: “Als ik dat niet geloof, dat niet hoop in al het doodgewone alledaagse en vaak banale wat ik doe en meemaak – dan stop ik! Ik mag toch vurig hopen dat na mijn leven gezegd kan worden: zijn leven stond in dienst van het rijk van Gods peilloze liefde.....”.

We gingen opener, vrijer, minder defensief, meer onbevangen, zelfbewuster onze ervaringen en inzichten met elkaar delen: het pastorale ‘beroep’ is niet zomaar een functie, er zit ook zoiets als een gave in die verplicht, een opdracht, een roeping, een onontkoombare toewijding – zoals je met Pasen geacht wordt ‘de grote woorden’ te laten klinken in / ondanks je eigen armtierigheid. Juist deze opdracht daagt je uit tot blijvend leerlingchap, verleidt je tot groei in geestelijk leiderschap.

Niet ik maar Hij

Fundamenteel daarin is dit: als geestelijk leider is het mij er niet om te doen mensen aan mij te binden, ik ben er opdat ze met Jezus Christus verbonden raken. En dus wijs ik als geestelijk leider ook van mij af, kijk en luister en

speur ik naar wat er van zijn Geest leeft en werkt in de mensen, de samenleving, de cultuur om ons heen, buiten onze muren, op de marktplaatsen, in de buurten..... Door mij daarop af te stemmen leer ik geestelijk leiderschap – ànderen worden mijn geestelijk leiders. Daarbij gaat dit als richtingwijzer fungeren: het heilig geloof dat er ruimte is voor mensen om dicht bij zichzelf te komen en dat als het ware helpen geboren te laten worden; terwijl je afgestemd bent op wat er gebeurt boven jezelf uitstijgen; de Geest laten opborrelen en tot uiting laten komen – met elkaar; in collegialiteit elkaars lasten en vreugden dragen; de richting van het goede leven zelf durven gaan en de Godsnaam volgen, iets waarmaken van ‘Ik zal er zijn’ en zoals Jezus een gastvrije plek bieden waar iedereen welkom is; “Ja, eigenlijk, in de grond, uiteindelijk, heel simpel: Jezus”.

Collegiaal overleg

De kringbijeenkomsten kenden een zekere ‘orde’: meditatieve opening, rondje ‘zielevaart’, inleiding in het thema (al of niet rond een tekst), uitwisseling, sluiting met gebed. Soms verliep het gesprek wat wanordelijk. Maar ik volgde geen ‘methode’. Geestelijk leiderschap is niet het product van een stappenplan, maar groeit in gedurfde bezinning op weerbarstige praktijk. Dat heb ik getracht te bevorderen door vanuit eigen vragen, ervaringen, inzichten aanvankelijke invullingen van ‘geestelijk’ en ‘leiderschap’ te (doen) bevragen, ter discussie te (laten) stellen en in / aan te laten vullen tot wat de kringleden zich gingen toe-eigenen als een rijker gevuld geestelijk leiderschap. De deelnemers zijn er vromer van geworden, ook in de oeroude zin van ‘stoutmoediger’.

Vijf vensters op geestelijk leiderschap

Jozef Wissink reflecteert op de voorgaande vijf bijdragen. Hij gaat op zoek naar de kern van het geestelijk leiderschap in relatie met de persoon, naar bronnen van inspiratie, naar aanwezige blokkades, naar de inspiratie in het pastorale werk.

Vijf mensen hebben hun verhaal ter beschikking gesteld rondom het thema geestelijk leiderschap. Bij vier mensen gaat dat over hun handelen en hun persoon. In het vijfde geval gaat het om een verslag van een leider van twee kringen van pastores, die met elkaar spraken en nadenken over hun eigen geestelijk leiderschap. Aan het eind van het verslag is mijn indruk dat het proces van de groep en de leiding van de roerganger zelf ook een vorm van geestelijk leiderschap zijn geweest. In die zin vormen de vijf teksten toch een eenheid.

Vier vragen

Ik wil de vijf casussen bekijken vanuit de volgende vragen: a) Waar draait het in geestelijk leiderschap om? b) Wat betekent dat voor de persoon van de geestelijk leider? c) Waar vindt men inspiratie en waar liggen blokkades? c) Hoe zien we die inspiratie terug in het werk?

Waar draait het om bij geestelijke leiding?

Er wordt in de vijf gevallen een heel aantal omschrijvingen gegeven van de kern van geestelijke (bege-)leiding. Ik ga maar eens aren lezen achter de maaiers. Annemieke Beekers wil de bewoners en de ambulante patiënten, aansluitend bij hun behoefte, verbinden met het Grote Verhaal, waarin we samen onderweg zijn en ons verbonden

den mogen voelen met God, die er voor ons wil zijn. Bij haar neemt 'verbinden' überhaupt een grote plaats in: ze heeft ook gezorgd dat bewoners van haar werkplek in de parochies terecht komen en er opgevangen worden. Bij Hans Oldenhof horen we een profetisch-kritische stem tegen de afgoden. Hij is pastor met een diaconieprofiel en presenteert zijn activiteit als een vorm van geestelijke leiding. De profetie tegen de nieuwe afgoden van het neoliberale denken veronderstelt een theologische hermeneutiek van het economisch leven en van de ideologie van het neoliberalisme.

Bij Pierre Valkering tref ik een omschrijving van het doel van de stiltes in het getijdengebed, die waarschijnlijk ook het doel van de geestelijke begeleiding aanduidt: ruimte maken voor het mysterie. Later heet het: dat het mysterie ontmoet wordt. Door gebed en eucharistie wil hij de ruimte in het midden open houden: ik ben er om mensen te verbinden met Jezus Christus. Het geheel ademt de sfeer van een mystagogische pastor.

Bij Esther Dieren heet het: vorm en inhoud geven aan de christelijke traditie en het vormen van een gemeenschap, waarin die traditie tot uitdrukking komt. Die traditie heeft waardevolle handreikingen voor iedereen bij de zoektocht naar antwoorden op levensvragen. Naar aanleiding van de vierende activiteit wordt als doel geformuleerd, dat het komt tot een verband tussen het eigen leven en de christelijke traditie.

In de kringen van Henk Meeuws duikt allerlei verzet op tegen theologisch-inhoudelijke bepalingen van geestelijke leiding, bijvoorbeeld tegen een bepaling in de lijn van Tjeu van Knippenberg: "mensen bij elkaar brengen om

samen zicht te krijgen op hun bestemming". Er heerst een zekere sprakeloosheid in de groep, als het om directe geloofsverwoording gaat. Toch gaat het uiteindelijk draaien om het perspectief van het Rijk Gods, een voltooiing in God, alles in allen. Het gaat erom, dat mensen met Jezus Christus verbonden raken. Daartoe speuren we naar wat de Geest in mensen-samenleving-cultuur al te melden heeft.

Jozef Wissink (66) is emeritus-hoogleraar praktische theologie aan de UvT.

Het gaat erom, dat mensen dichter bij zichzelf komen: dat we dat geboren laten worden. En dan weer: "Ja, eigenlijk, in de grond uiteindelijk, heel simpel: Jezus."

Geboorteplaats van geloofscommunicatie

Er is verschil tussen de afzonderlijke figuren, maar ook grote verwantschap. Het grootste verschil is, dat er bij sommigen meer aarzeling is om "God, Jezus, heilige Geest" te zeggen, terwijl anderen dat meer ongedwongen doen. De eersten spreken over het Grote Verhaal, de christelijke traditie, het mysterie. In de kringen van Henk Meeuws zien we het proces van de aarzeling naar het vrijmoediger gelovig spreken. Is dat proces niet zelf ook een vorm van bevrijding?

Wanneer er directe geloofstaal gesproken wordt, is men kwetsbaar. Het wordt dan ook gevreesd. Maar waar men door die vrees heen gaat, wordt echte ontmoeting mogelijk. De Franse praktische theoloog Fritz Lienhard noemt als voorwerp van de praktische theologie: la communication évangélique, waarbij hij dit niet slechts opvat als communicatie van het evangelie, maar ook als een communicatie op evangelie-niveau, een communicatie waarin de overgang van dood naar leven gemaakt wordt, Pasen gebeurt. Doris Nauer noemt het doel van de zielzorg: "dat zij leven

hebben in overvloed (Jo. 10,10)". De overgang naar echte geloofscommunicatie is dus wezenlijk.

Wat betekent dat voor de persoon van de geestelijk leider?

Ook hier ga ik eerst weer aren lezen. Annemieke Beekers noemt als kwaliteit van de geestelijke begeleider, dat hij/zij gevoelig moet zijn voor de bijzondere kwaliteit van ons gewone leven. Ze mist als kwaliteit, dat ze maar weinig woorden heeft voor wat haar mensen voor haar betekenen. Daarom heeft ze de beeldtaal van een DVD te hulp geroepen. Ik denk dat ze daarmee een creatieve oplossing gevonden heeft. Maar ze signaleert een echt probleem: het is voor geestelijke leiders een goede zaak, wanneer ze naast de Schriften ook gedichten, romans en films aandachtig lezen en kijken, juist om zich te kunnen uitdrukken naar degenen die ze begeleiden en naar collega's. Hans Oldenhof thematiseert de betekenis van het doel voor de persoon van de geestelijk leider niet apart. Toch is het niet zonder betekenis, dat hij aan het eind het vermogen tot accepteren van kritiek noemt: dat is inderdaad voor profeten noodzakelijk.

...een communicatie waarin de overgang van dood naar leven gemaakt wordt...

Bij Pierre Valkering zijn het doel van geestelijke leiding en de betekenis voor de persoon nauw met elkaar verweven: het getijdengebed is ook voor hemzelf van levensbelang, het zijn de gordijnhaakjes waaraan zijn leven hangt. Als persoon wil hij iets van een monastieke rust uitstralen "en dat lukt ook". Het begint met de eigen ziel, het is geen voorstelling.

‘Interior intimo meo et superior summo meo’

(‘Dieper dan mijn diepste wezen en hoger dan mijn hoogste bereik’)

Zo omschrijft Augustinus de ziel.

In de tekst van Esther Diederer zie ik geen aparte aandacht voor dit aspect van de zaak: de doelen en de vormen van realisering van de doelen nemen alle plaats in.

Bij de kringen van Henk Meeuws is de aandacht voor wat het doel van de geestelijke leiding betekent voor de persoon van de pastor een centraal gegeven: hoe vaart je ziel? Er wordt gaandeweg een sterkere identiteit gevonden. Het pastorale beroep is niet zomaar een functie, er zit ook zoiets in als een gave die verplicht, een opdracht, een roeping. Het verslag eindigt met de opmerking, dat de deelnemers van het gebeuren vromer zijn geworden, ook in de zin van ‘stoutmoediger’.

Wanneer het doel van geestelijke leiding geloofscommunicatie is in de zin van Lienhard, lijkt in elk geval duidelijk, hoe belangrijk de verbinding tussen de vraag naar het doel met die naar de eigen persoon is.

Waar vindt men inspiratie en waar liggen blokkades?

Ten aanzien van de vraag naar de inspiratie zijn de teksten scheutiger op die van Esther Diederer na. De teksten brengen me ertoe om te onderscheiden tussen a) de bronnen van het toegeëigende geloof, b) de bronnen vanuit de eigen biografie, c) de bronnen binnen het werk en d) andere plaatsen. Natuurlijk zijn deze bronnen niet altijd van elkaar gescheiden. Wanneer onze geloofstraditie levende bron is, komt dat vaak doordat het in de autobiografie geklikt heeft tussen momenten uit die traditie en het eigen leven. Soms wordt een extra bron aangeboord, omdat op een andere plek droogte heerst.

Meerdere bronnen en blokkades

De laatste opmerking kan ik illustreren aan de tekst van Annemieke Beekers. Zij verwoordt de geloofstraditie als bron, wanneer ze over het Grotere Verhaal zegt, dat dit het verhaal is, waarin we ‘samen onderweg’ zijn en ons verbonden mogen voelen met God die er voor ons wil zijn. Maar ook in haar werk vloeien er bronnen: ze spreekt over de mensen met wie ze werkt als over de meest kostbare ‘bezittingen’ van haar leven. Toch blijkt er nog een extra bron

gezocht te worden: daarvoor trekt ze naar de Achelse kluis. De reden wordt direct gegeven: ik word in mijn huidige werk theologisch te weinig uitgedaagd. Ik preek bijvoorbeeld niet. En natuurlijk is er de kerk met haar steeds slechter wordende imago en werkelijkheid: “Laatst zei iemand bij het kopieerapparaat tegen me: “nou, jij bent wel van de verkeerde club, hè!” Niet eens vervelend bedoeld, gewoon als feit.”

Bij Hans Oldenhof lijkt de inspiratie uit de traditie van de Bijbelse profetie te stammen, die zelfs tot in een droom doordringt. Daarnaast meldt hij de franciscaanse traditie in verband met zijn vermogen om kritiek te accepteren en te verwerken. Of de avond die hij beschrijft ook een bron van inspiratie geworden is, wordt niet vermeld. Je wordt daar toch nieuwsgierig naar.

Pierre Valkering haalt zijn inspiratie helder uit de monastieke traditie. Hij is deel van de traditie die er al was voor hij kwam. Hier zien we de receptieve kant van de spiritualiteit: die snakt naar enige objectiviteit, juist om niet in zichzelf dol te draaien. Zo functioneert het ambt als iets dat hem draagt en niet alleen andersom. Maar ook de gemeenschap, waarin het gebeurt, levert inspiratie: “Bij ons gaat het goed, er zit leven in de brouwerij”. De praktijk van het getijdengebed blijkt ook tegengif tegen gevaren: als het gebed en de eucharistie niet meer het centrum zijn, neemt iets anders die plaats in. Bijvoorbeeld onderlinge relaties, zodat het gezellig of juist heel erg ongezellig wordt. Van terzijde komt de kerk ook voor als plaats, die je met problemen opzadelt. Daar gaat het over uitschrijvingen ten gevolge van het debat over homoseksualiteit in de kerk. Pierre Valkering gaat daar actief op in, door zijn uitgave van de preken van Van Kilsdonk bij het afscheid nemen van homoseksuele mannen.

Ook op het proces in de kringen van Henk Meeuws wordt enig licht geworpen, wanneer we de bovenstaande indeling toepassen. Er vindt confrontatie met de traditie plaats, aanvankelijk vanuit wantrouwen en agressie (“geestelijke leiding? leiding van geestelijken zal je bedoelen”). In de loop van het proces worden ook de schatten van de traditie

aangeboord. Tegelijk is er aandacht voor de eigen bronnen: hoe vaart je ziel? Precies daar wordt ook de inspiratie vanuit het werk verhaald: een ongehoorde stilte in een uitvaart, vreugde om het verleiden van groepen mensen op de weg naar nieuwe inspiratie. En natuurlijk is er de kring zelf, die blijkbaar tot bron van inspiratie geworden is, een heilige tempel van levende stenen.

...de spiritualiteit van de geestelijk leider moet zich incarneren in het werk...

Terug naar het werk

De uitvoerigste informatie over hoe er concreet gewerkt wordt vinden we bij Esther Diederer, maar juist bij haar blijven de bronnen van inspiratie ongenoemd. Zeer geïntegreerd zijn beide aanwezig bij Pierre Valkering. Ook bij Annemieke Beekers wordt ons verteld over een methodische aanpak, om mensen hun levensverhaal te laten vertellen aan de hand van vragen van Tjeu van Knippenberg. Ik denk dat het methodische aspect van geestelijke leiding nog nader onderwerp van gesprek moet worden. Rieke Mes merkt in haar proefschrift op, dat ze bij veel geestelijke verzorgers aandacht voor methode mist. Ik denk aan vragen als: Wat zijn onze ervaringen met manieren om de ruimte van het heilige, het goddelijk mysterie te openen voor mensen? Hoe nemen we waar? Hoe onderscheiden we de geesten? Hoe reiken we christelijke geloofstaal aan als duiding van religieuze/gelovige ervaring? Ik stel deze vragen, omdat de spiritualiteit van de geestelijk leider zich moet incarneren in het werk: daar wordt het opnieuw concreet en vruchtbaar. Maar dan is het wel belangrijk dat het gesprek niet de stijl van de geloofscommunicatie verliest, wanneer op de methodenvraag wordt ingegaan. Over methoden van geestelijke leiding moet helder en analytisch, maar ook spiritueel gesproken worden.

Geraadpleegde literatuur

- Annemiek de Jong-van Campen, *Mystagogie in werking. Hoe menswording en gemeenschapsvorming gebeuren in christelijke inwijding*. Boekencentrum, Zoetermeer, 2009
- Fritz Lienhard, *La démarche de théologie pratique. Théologies pratiques*. Lumen Vitae, Bruxelles, 2006.
- Rieke Mes, *Hoe kom ik thuis? Geestelijke verzorging voor mensen met dementie: een zielzorgconcept*. Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer, 2011
- Doris Nauer, *Seelsorge. Sorge um die Seele*. W. Kohlhammer, Stuttgart, 2007.
- Jozef Wissink, *God noemen als Hij er is*. In: A.Denaux e.a.: *God ter sprake*. Publiekspresentatie van de Faculteit Katholieke Theologie van de Universiteit van Tilburg met een afsluitende rede door Godfried kardinaal Danneels. Uitgeverij van Berne-Heeswijk, Heeswijk, 2007, 25-36.

Lectio Divina als basis voor collegiaal beraad

In de kring, die ik mocht begeleiden, hebben we de lezing van een Bijbelverhaal centraal gesteld in directe relatie met de bespreking van een casus. Zo groeide een format voor collegiaal beraad, gebaseerd op de drieslag lectio – meditatio – oratio van de Lectio Divina methodiek.

Belangrijke bronervaringen in mijn leven zijn ontmoetingen met geestverwanten op plaatsen, die achteraf beschouwd heilige plaatsen bleken te zijn. Ik denk hierbij aan Pax Christi Voettochten, aan een Taizéreis en aan vieringen in de studentenkerk. Door ervaringen die ik daar heb opgedaan is het verlangen in mij gegroeid om werk te maken van mijn geloven, ben ik theologie gaan studeren. Toen ik dan ook benaderd werd om een kring Geestelijk Leiderschap te begeleiden voelde dat aan als een vraag, die naadloos aansluit bij hetgeen mij zeer ter harte gaat.

Bijbel als bron van inspiratie

‘Wat is de spirituele ader, die door je werk loopt? Hoe wordt deze spirituele ader ingeweven op de werkvloer? Hoe help je anderen op hun geestelijke weg? Wat is de kwintessens van je werk? Ervaar je jezelf als geestelijk leider van de parochie, waarin je werkt?’ Dat zijn vragen, die mij al tijdens mijn theologiestudie inspireerden om een doctoraalscriptie over de spiritualiteit van de pastor te schrijven. Verwachtingsvol zag ik uit naar de eerste bijeenkomst van onze kring, waarop we zouden kennismaken met elkaar en

met onze verwachtingen van de kring Geestelijk Leiderschap. Toen op deze bijeenkomst bleek dat de bijbel voor vrijwel ieder een bron van inspiratie is, heb ik voorge-

steld om de Lectio Divina methodiek te gebruiken als kader voor de kringbijeenkomsten. Deze eeuwenoude methode kan op meerdere manieren gebruikt worden. In de kring beperkten we ons tot de drieslag lectio-meditatio-oratio, ofwel lezen, overwegen en bidden. Om vruchtbaar met deze methode te kunnen werken is een groepsgrootte van maximaal acht personen wenselijk. In deze bijdrage wordt

- 1 Aankomst met koffie
- 2 Rondje: hoe zit je erbij?
- 3 Mededelingen.
- 4 De pastor, die de casus inbrengt, vertelt welk Bijbelverhaal hem of haar dierbaar is.
- 5 Lectio, ofwel het hardop lezen van deze Bijbeltekst door de casusinbrenger.
 - Stilte, waarin ieder de tekst herleest en woorden kiest die raken.
 - Ieder spreekt de woorden uit.
 - De deelnemer, die de casus inbrengt, doet dit als laatste.
- 6 De deelnemer legt de casus voor aan de groep.
- 7 Rondje eerste reacties.
- 8 Pauze.
- 9 De begeleidster nodigt uit tot een verdiepend gesprek.
- 10 Lectio van dezelfde Bijbeltekst in de vertaling, die het meest vertrouwd is.
- 11 De begeleidster nodigt de deelnemers uit om een gebed uit te spreken.
- 12 Afsluitende gebeden.
- 13 Afspraken volgende keer en afsluiting.

Sanny Bruijns (56)

Co-provinciaal Carmelieten en geestelijk begeleidster.

eerst de opzet ofwel de agenda van de kringbijeenkomsten gepresenteerd. Daarna volgen drie voorbeelden van hoe dit in de praktijk gewerkt heeft.

Geroepen worden

Op een eerste bijeenkomst werd het verhaal van de roeping van Samuël [1 Samuël 3,1-10] ingebracht. Het toeval wilde - maar wat is toeval! - dat dit de lezing was van de daaropvolgende zondag. De casus was ongeveer als volgt. Als pastor mag ik luisteren naar de wijze waarop God van zich laat horen in het leven van degenen, die aan mijn zielzorg zijn toevertrouwd. Maar net als in de tijd van Eli laat de Eeuwige in onze dagen zelden van zich horen. Eli heeft niet door dat Samuël door de Eeuwige zelf geroepen wordt en raadt Samuël aanvankelijk aan om maar weer te gaan slapen. Net als bij de priester Eli het geval is, heb ik soms niet door hoezeer een ander geraakt en geroepen kan worden door de Eeuwige. Hoe om te gaan met mijn eigen niet weten en met mijn eigen leegte, onmacht en ervaring van Gods afwezigheid? Hoe luister ik naar de geloofservaring van een ander, als ik zelf enkel en alleen leegte ervaar tegenover de Eeuwige? Hoe zoek ik Gods aanwezigheid, als ik daar zelf niets van ervaar en voel? Wat te doen in een donkere nacht? Waaruit bestaat dan mijn geestelijk leiderschap? Op deze inbreng volgde een ronde met eerste spontane reacties, die cirkelden rond wat een ieder hoorde en wat daarin opviel. Vervolgens was het tijd voor een koffiepauze, waarna een verdiepende ronde volgde. Als gespreksleidster nodigde ik de aanwezigen uit om enkele minuten in stilte na te denken over een vraag, die ik in de

koffiepauze bedacht had. De vraag luidde: Wie helpen of inspireren je in je omgaan met ervaringen van leegte? Na vijf minuten nodigde ik ieder uit om te vertellen wat deze vraag oproept, hetgeen verrassende inzichten aanreikte. Naast vertrouwde heiligen als Elia, Theresia van Lisieux en Johannes van het Kruis werden bijvoorbeeld een kleinkind en de eigen hond met name genoemd. Afhankelijk van de tijd, die restte na deze uitwisseling kwam het tot een gesprek hierover. Als afsluiting van de bijeenkomst nodigde ik degene, die de casus had ingebracht uit om 1 Samuël 3,1-10 nogmaals hardop voor te lezen. Daarna nodigde ik uit om te verstillen en om in stilte of hardop te bidden. Ik sloot deze stilte af met het uitspreken van een gebed, dat bij mij opkwam vanuit wat er gedeeld was in het samen-zijn. Dit was wel even wennen voor de groepsleden, maar na enkele malen bijeen te zijn geweest maakten ook anderen gebruik van de mogelijkheid om hardop een gebed uit te spreken.

Verwijlen bij de bron

Een tweede bijeenkomst had hetzelfde verloop. Dit keer werd het verhaal van de Samaritaanse bij de bron [Johannes 4,1-45] aan het begin hardop voorgelezen na een korte toelichting van de casus-inbrengster. Na enige minuten stilte, waarin de tekst herlezen werd, sprak ieder zijn of haar woorden uit. In dit geval waren dat: verwijlen bij de bron, opborrelen, eeuwig leven en geef mij van dat

levende water. De casus focuste rond het thema bronnen en wegwijzers in het zoeken naar God. Zoals Jezus een wegwijzer was voor de Samaritaanse, zo zijn vrouwen als Theresia van Lisieux, Moeder Teresa, Bernadette Soubiroux en Etty Hillesum richtingwijzers bij het gaan van de weg. Na de inbreng volgde een ronde reacties en een koffiepauze. Voor het verdiepende gesprek lag een vraag als 'wie zijn jouw bronnen en wegwijzers?' voor de hand. Na deze ronde werd het verhaal nog een keer hardop voorgelezen en in de stilte die daarop volgde werd in stilte of hardop gebeden vanuit hetgeen er gehoord en gezegd was tijdens de bijeenkomst.

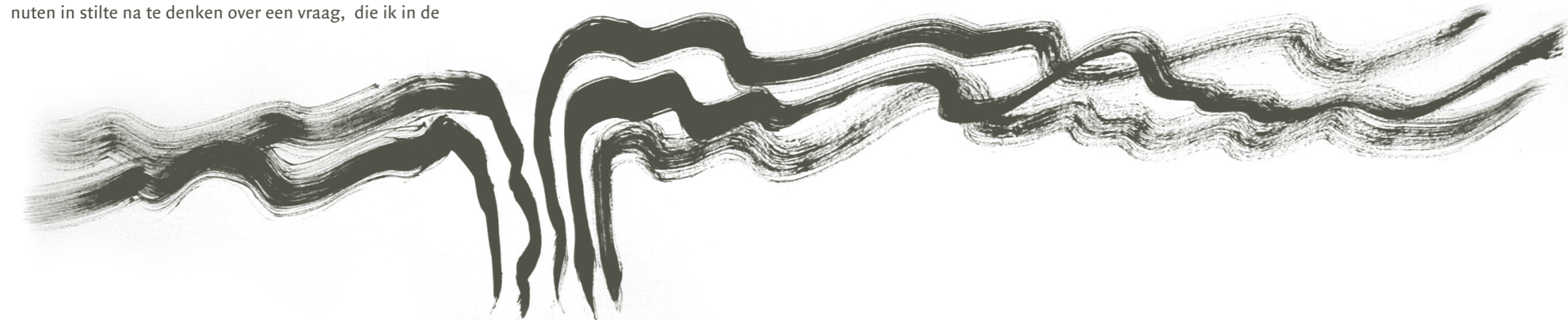
Vertrek van hier

Op een derde bijeenkomst werd gekozen voor het boek Genesis, waarin de Eeuwige Abraham vraagt om op weg te gaan naar het land dat 'ik' je zal wijzen. 'Ik zal je zegenen, ik zal je aanzien geven, een bron van zegen zul je zijn' [Genesis 12,1-9]. Na het rondje 'hoe zit ik erbij' en mededelingen vanuit de VPW lazen we het verhaal, herlezen we het in stilte en spraken de woorden uit, die bij ons binnenkwamen. Vervolgens bracht iemand zijn casus in die cirkelde rond het geroepen worden. Pastor worden kan voortkomen vanuit het verlangen iets te willen betekenen voor een ander. Het gevolg is dat je je geboortegrond verlaat om je het vak eigen te maken. Vervolgens laat je je roepen om het geleerde in praktijk te brengen. Immers, geloven moet ge-

daan worden. Richtsnoer bij het gaan van de weg is telkens weer de vraag: waar kan ik tot zegen zijn? Waar en door wie word ik aangesproken tot in mijn zielezijn? Als dat gebeurt, dan gaat het bidden. Op die momenten komt God aanwezig. Het tegendeel wordt ervaren als je gekwetst wordt tot in je ziel. Dat doet pijn, veel pijn. Een instituut of institutie en de mensen die daartoe behoren kunnen je ziel zo onder druk zetten, dat je wel moet kiezen om je eigen weg te gaan. Na de eerste reacties en koffiepauze, was de verdiepingsvraag: waarin werd het geestelijk leiderschap zichtbaar en wat zijn kenmerken daarvan? Deze ronde werd afgesloten met het nogmaals lezen van de tekst, een verstillen en het uitspreken van gebeden.

Tenslotte

De vierde, vijfde en zesde bijeenkomst verliepen in dezelfde geest en opbouw als de voorgaande bijeenkomsten. Vanuit de eigen pastorale ervaring en vertrouwdheid met bijbelse verhalen waren we elkaar tot steun. In de verdiepende gesprekken, die volgden op de ingebrachte casussen, deelden we onze geloofservaring. We vertelden elkaar wie ons inspireren in ons omgaan met leegte. We deelden bronervaringen met elkaar. We verkenden elkaars kwaliteiten als geestelijk leider. We deelden met elkaar ons gelovig vallen en opstaan. Gaandeweg lukte het ons om de bijeenkomsten af te sluiten met een spontaan gebed. In de evaluatie van de bijeenkomsten werd opgemerkt, dat geestelijk leiderschap verschillende gedaanten kan en mag hebben. De een laat zich voornamelijk inspireren door Bijbelse teksten. De ander is meer bezield door de werkelijkheid van alle dag en weer een ander laat zich leiden door rituelen of gebeden uit de traditie. Dat alles kan en goed is, geeft ruimte en rust. Door de bijeenkomsten is het bewustzijn gegroeid dat je eigen persoon met alles wat daarbij hoort het instrument is van je geestelijk leiderschap. De vragen die spelen in je leven hebben invloed op je geestelijk welzijn en op de manier waarop je leiding geeft aan je zelf en aan de ander. De begeleiding van deze kring stond voor mij in het spanningsveld van 'werk maken van mijn geloven' en 'ervaren dat geloven werkt'.

Niet over, maar vanuit de ziel

Loes Marijnissen begeleidde een kring van pastores in het noorden van het land. Naast de casusbespreking was er ruimte voor het lezen van literatuur over mystiek en van mystieke teksten. Gaandeweg ontwikkelde zich een protocol voor collegiaal overleg, met het accent op de eigen beleving en deelname vanuit de ziel.

Bij geestelijke begeleiding en geestelijk leiderschap is de ziel van de pastor in het geding, de eigen bezieling. In een collegiaal overleg over geestelijk leiderschap zal dat centraal moeten staan. Het gaat daarbij niet zozeer om praten óver de ziel, maar veeleer vanuit de ziel. Een te gebruiken format zal in dienst daarvan moeten staan. Natuurlijk zijn de verhalen uit de praktijk belangrijk: voor in te brengen casussen moet alle ruimte zijn. Maar er hoort ook een zekere verdieping voor ieder persoonlijk bij. Toen ik gevraagd werd in het noorden een collegiaal overleg te begeleiden over geestelijk leiderschap, zag ik het als mijn belangrijkste taak om ruimte te scheppen voor ieders

beleving. Maar er moet ook een zekere systematiek en voortgang zijn. Welke stappen zijn van belang om deze doelen te bereiken?

Proeve van een format

Het is een voordeel als de deelnemers voorafgaand aan een bijeenkomst thuis een tekst lezen. Dat kan een Bijbeltekst zijn of een mystieke tekst, een hoofdstuk uit een boek of een artikel. De tekst moet niet te lang zijn. De tekst kan het mogelijk maken telkens een stapje verder te zetten. In de bijeenkomst gaat het niet om een bespreking van de tekst als zodanig, de tekst wordt gebruikt als kapstok voor

de eigen ervaring. Daartoe wordt aan het begin van een bijeenkomst steeds een bezinningsmoment ingelast. Naar aanleiding van wat gelezen is worden twee vragen gesteld. De eerste vraag gaat over de eigen beleving. Dat legt de ziel bloot en geeft diepte aan het gesprek. De tweede vraag gaat over de toepassing bij geestelijke begeleiding en geestelijk leiderschap, zodat er ook de verbinding is met het werk. De deelnemers wordt gevraagd daarover iets op te schrijven, waarna een uitwisseling volgt. Het voordeel hiervan is niet alleen dat er een meditatie moment is, maar ook dat het gesprek daarna niet opgaat in associaties op elkaar; het gesprek begint telkens weer bij de eigen individuele beleving. Tijdens de uitwisseling kunnen ook eventuele casussen ingebracht worden. De bijeenkomst eindigt weer met een bezinningsmoment: een korte afsluitende viering. De eerste keer heb ik daarvoor gezorgd, daarna steeds één van de deelnemers. Er was een lied, een tekst van Dag Hammarskjöld, Augustinus of een Bijbeltekst, soms een stilte of een gebed.

- 1 **Beginvraag:** hoe zit ik hier? Voor wie daar behoefte aan heeft.
- 2 **Bezinningsmoment** naar aanleiding van de gelezen literatuur.
Ieder beantwoordt schriftelijk twee vragen:
 - De eerste vraagt naar de eigen beleving.
 - De tweede vraagt naar de relatie met geestelijke begeleiding en geestelijk leiderschap.
- 3 **Uitwisseling**
- 4 **Korte pauze**
- 5 **Bespreking van een casus**
- 6 **Korte afsluitende viering**

Het format in de praktijk

Een definitieve vormgeving van de bijeenkomst is gaandeweg in samenspraak met de groep ontstaan. De eerste twee keren kwam bij het beantwoorden van de vragen soms ook een casus ter sprake. Bij de evaluatie van de tweede bijeenkomst was er de uitdrukkelijke wens méér tijd te maken voor de bespreking van een gemeenschappelijke casus, los van het persoonlijke verhaal. We spraken af dat we daar de volgende keer na de pauze aandacht aan zouden besteden.

In de manier waarop ik de vragen stelde, moest ik me steeds opnieuw afstemmen. Het ligt voor de hand dat het de eerste keer vooral ging over de motivatie om mee te doen aan een collegiaal overleg over geestelijk leiderschap, en over de vragen met betrekking tot de eigen geestelijke weg en de geestelijke begeleiding van anderen. Dat leverde al meteen een boeiend gesprek op. Voor de meesten bleken de vroegere godsbeelden geen zeggingskracht meer te hebben. Maar er was een geraaktheid en een verlangen – een gevoel dichter bij de kern van het geloven te zijn gekomen en een zoeken naar de Bron, naar stilte, spiritualiteit, contemplatie. Er bleek zowel belangstelling te bestaan voor de praktijk als voor een zekere theoretisch-spirituele vorming. Daarom kozen we om thuis te lezen een hoofdstuk over spiritualiteit en geestelijke begeleiding uit *De glans van het gewone* van Frans Maas. Met dien verstande dat het niet alleen om geestelijke begeleiding moest gaan, maar ook om geestelijk leiderschap. Bij de bespreking ervan bleef ik in mijn vraagstelling dicht bij de terminologie van de gelezen tekst. Dat leidde tot het voorstel om de vraagstelling eenvoudiger te maken, meer evocatief. Voor de keer erop hebben we opnieuw een stukje uit het hoofdstuk gelezen en nu probeerde ik directer naar de eigen beleving te gaan. We hebben erover gesproken of we in het pastoraat wel eens samen bij het geheim komen en wat de eigen weg is daar naar toe. Er kwamen heel persoonlijke ervaringen op tafel. Waar het ging om geestelijke begeleiding vormden voor sommigen Schrift en traditie een brug om tot een verdere verdieping te komen. Voor anderen was er eerder een mee gaan met de ander, zonder

jezelf erin te verliezen: een zorgvuldig volgen van de ander en een samen zoeken naar woorden. “Dan gaat er soms een venster open”.

De voortgang in de groep

Geestelijke begeleiding is niet hetzelfde als geestelijk leiderschap. Geestelijke begeleiding betreft een begeleidingsrelatie van één op één, en zoomt vooral in op het vinden van je bestemming en een diepere laag van het bestaan. Geestelijk leiderschap betekent dat in álles wat de pastor doet die dubbele gelaagdheid zit. “Mensen merken

...dat er voor de zoektocht naar de Bron in jezelf wóórden zijn...

dat ook en verwachten dat van je”, merkte iemand op. In het begin was er vooral behoefte aan om nadruk te leggen op het geestelijk leiderschap. Want de praktijk is weerbarstig. Het is lastig als je net een nieuwe functie hebt aanvaard en voor vier parochies komt te staan. Ook in een ander opzicht is de praktijk weerbarstig. Wat doe je als je vrijwilligers in de keuken ruziënd aantreft? Zulke situaties maken dat je behoefte hebt aan concrete handvaten voor geestelijk leiderschap. Toch vond door de vraagstelling en de gesprekken een geleidelijke verschuiving plaats. Het gesprek over fusies en schaalvergroting mondde uit in de vraag: “Wat doe je nog waar je hart zit?” Geleidelijk aan werd duidelijk dat het vóór alles om je eigen bezieling gaat als basis voor zowel geestelijke begeleiding als geestelijk leiderschap. Ook de literatuur leidde tot verdieping. Zo bespreekt Frans Maas vier grote geestelijke leiders. Het zijn Cassianus,

Augustinus, Ignatius van Loyola en Johannes van het Kruis. Wat is er inspirerend aan deze geestelijke leiders? In het gesprek daarover kwam naar voren dat voor de parochiegemeenschap Ignatius in het oog springt: het doen van Gods wil in de context van de dagelijkse gebeurtenissen. Frans Maas acht Augustinus en Johannes van het Kruis ‘voor de gevorderden’. Het was opmerkelijk dat de deelnemers voor hun eigen groei vooral aansluiting zochten bij deze geestelijke leiders. Van Augustinus zijn de woorden: “Gij waart binnen, ik was buiten”. God is aanwezig in het eigen levensverhaal. Je wordt gevonden, je bepaalt het niet zelf. Bij Johannes van het Kruis gaat het er vooral om dat je open staat en ontvankelijk bent voor wat zich in de stilte voltrekt. Dat bracht ons bij het gave-karakter op de geestelijke weg, zowel bij je zelf als bij degene die je begeleidt. Dat vraagt in de geestelijke begeleiding om terughoudendheid; je hoeft niet alles zelf te doen. Geloven heeft te maken met een open en ontvankelijke levenshouding. Wat we de keer erna lazen sloot daarbij aan. Het waren enkele hoofdstukken uit ‘Vanuit het binnenste van de ziel’ over de innerlijke weg bij Johannes van het Kruis. Bij hem is er op de spirituele weg een overgang van de inspiratie die van buiten komt naar het gaan ervaren van de Bron in je zelf. Daarbij spelen stiltemeditatie en het gaan van een innerlijke weg door stukjes donker heen een belangrijke rol. Er was ontroering dat er voor de zoektocht naar de Bron in je zelf en voor de weg daar naartoe, wóórden zijn.

Evaluatie

Voor de laatste bijeenkomst hebben we de brochure *Mijn ziel ademt* over geestelijk leiderschap gelezen. We keken vooral terug. De sfeer was open en eerlijk, werd gezegd. De traditie blijkt sprekend te zijn. Er is meer oog gekomen voor de bezieling van de mensen met wie je werkt. Achter de ellende die je tegenkomt, schuilt een kind van God. De geestelijke begeleiding is beter uit de verf gekomen dan het geestelijke leiderschap. Maar tegelijk gaat het vooral om de eigen bezieling: “Zonder dat je zelf een weg met God gaat, is geen geestelijke begeleiding mogelijk”.

En: “Voor geestelijk leiderschap is het nodig dat je zelf in contact blijft met de Bron”.

We zijn dicht bij onze eigen ervaring gebleven, bij onze ziel. Ik merkte dat een ópen vraagstelling daarvoor belangrijk is. Ik gebruikte vaak meerdere woorden: God, de diepte, het geheim..., omdat het er vooral om gaat iets op te roepen.

Vanuit mijn eigen achtergrond had ik misschien graag iets meer aandacht besteed aan verstilling en meditatie. Meditatie is immers een manier om ontvankelijkheid te oefenen en te zien wat de hindernissen zijn. Er waren wel aanzetten voor in de groep. Iemand zei: “Als het moeilijk is, ga ik vanzelf naar binnen”. Sommigen probeerden ‘s morgens tien minuten een tekst te lezen of stil te zijn. Maar het was moeilijk er een goede vorm voor te vinden en het vol te houden. Een tussentijds bezoek aan een klooster en een eerder bezoek aan Taizé waren inspirerend.

Het werd als belangrijk gezien om de éígen weg te vinden: “Er is geen kookboek voor, ook niet voor de geestelijke begeleiding”. Het gaat meer om mee-kijken en mee-denken, “samen met de parochie proberen er zicht op te krijgen welke keuzes we willen maken”.

Zes bijeenkomsten is niet veel, maar toch heb ik het gevoel samen een weg te zijn gegaan. Ik voel veel waardering voor hoe ieder in zijn of haar werk staat. Het was waardevol om elkaar in een diepere laag te ontmoeten. Daardoor kon het vertrouwen groeien dat je door de weerbarstigheid heen het licht en de liefde op kunt diepen bij je zelf en bij de ander.

Frans Maas, *De glans van het gewone – Spiritualiteit en geestelijke gezondheid*. Tilburg – KSGV 2011.

Loes Marijnissen, *Vanuit het binnenste van de ziel – Christelijke mystiek, contemplatie en zenmeditatie*. Heeswijk – Uitgeverij Abdij van Berne 2010, blz. 46 – 66.

Geestelijk
Leiderschap